

سیاست و حکومت در جمهوری اسلامی ایران

به کوشش: دکتر غلامرضا خواجه سروی

دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی (ره)

با آثاری به قلم: (به ترتیب حروف الفبا)

اصغر افتخاری ■ علی آدمی ■ یوسف ترابی ■ غلامرضا خواجه سروی

جلال درخشه ■ سیدجلال دهقان فیروزآبادی ■ قانز دین پرست

حسن مجیدی ■ علی سرشدینزاد ■ حشمت السادات معینیفر

انتشارات دانشگاه امام صادق (7)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی: ۱۴۶۵۵-۱۵۹
E-mail: isu.press@yahoo.com

دانشگاه امام صادق

سیاست و حکومت در جمهوری اسلامی ایران ■ به کوشش: دکتر غلامرضا خواجه‌سروی
ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ ویراستار ادبی: ملیحه باستی ■ چاپ اول: ۱۳۹۰
قیمت: ۱۱۰۰۰ ریال ■ شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: زلال کوثر
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۱۰۴-۰۰

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: خواجه سروی، غلامرضا، ۱۳۳۷ -
عنوان و نام پدیدآور: سیاست و حکومت در جمهوری اسلامی ایران / به کوشش غلامرضا خواجه‌سروی.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری: ۶۲۰ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۱۰۴-۰۰ ریال ۱۱۰۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی: فیا
موضوع: ایران - سیاست و حکومت - ۱۳۵۸ -
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
ردمبندی کنگره: DSR ۱۵۷۰ / ۹
رده بندی دیویی: ۰۸۲/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۷۳۳۹

فهرست مطالب

.....	سخن ناشر	۲۱
.....	پیشگفتار	۲۳
.....	۱. مقدمه‌ای بر بنیان‌های نظری نظام جمهوری اسلامی ایران	۲۵
.....	۲. ساختار سیاسی و حقوقی نظام جمهوری اسلامی ایران	۲۶
.....	۳. کانون‌های رسمی و غیر رسمی قدرت در نظام جمهوری اسلامی ایران	۲۷
.....	۴. نظام انتخاباتی و احزاب در جمهوری اسلامی ایران	۲۷
.....	۵. فرهنگ سیاسی در جمهوری اسلامی ایران	۲۸
.....	۶. سیاست‌های جمهوری اسلامی در مدیریت تنوعات اجتماعی	۲۸
.....	۷. زنان و سیاست در جمهوری اسلامی ایران	۲۹
.....	۸. اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران	۳۰
.....	۹. سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی ایران	۳۰
.....	۱۰. امنیت و منفعت ملی در جهان معاصر: با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران	۳۱
.....	مقدمه	۳۳
.....	فصل ۱. مقدمه‌ای بر بنیان‌های نظری نظام جمهوری اسلامی ایران	۳۹
.....	فائز دین‌پرست	
.....	مقدمه	۳۹
.....	۱-۱. بحران جانشینی: زمینه اندیشه سیاسی مسلمانان	۴۰

۴۲.....	۲-۱. شیعه و مسأله غیبت
۴۴.....	۳-۱. گفتمان‌های سیاسی شیعی در عصر پساغیبت
۴۶.....	۱-۳-۱. شکل‌گیری گفتمان سیاسی شیعه
۴۷.....	۲-۳-۱. توسعه گفتمان سیاسی شیعه
۵۱.....	۴-۱. ولایت فقیه و نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران
۵۲.....	۱-۴-۱. شرایط امکان جمهوری اسلامی
۵۴.....	۲-۴-۱. زایش جمهوری اسلامی و مشروعیت سیاسی
۵۷.....	۳-۴-۱. عناصر جمهوری اسلامی
۵۸.....	۱-۳-۴-۱. شریعت
۵۹.....	۲-۳-۴-۱. ولایت فقیه
۶۰.....	۳-۳-۴-۱. مردم
۶۰.....	یکم. مردم و ریاست‌جمهوری
۶۱.....	دوم. مردم و مجلس شورای اسلامی
۶۳.....	نتیجه‌گیری
۶۴.....	منابع
۶۷.....	یادداشت‌ها
۷۱.....	فصل ۲. ساختار سیاسی و حقوقی نظام جمهوری اسلامی ایران
	دکتر جلال درخشه
۷۱.....	مقدمه
	۱-۲. انقلاب اسلامی ایران و شکل‌گیری ساختار سیاسی و حقوقی نظام
۷۶.....	جمهوری اسلامی ایران
۷۶.....	۱-۱-۲. مراحل تدوین و تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۷۸.....	۲-۲. ویژگی‌های نظام جمهوری اسلامی ایران

۷۸.....	۲-۲-۱. عنوان حکومت.....
۷۹.....	۲-۲-۲. ویژگی‌های عقیدتی.....
۸۲.....	۲-۲-۳. ویژگی‌های ظاهری و نمادین.....
۸۴.....	۲-۳. نظریه حاکمیت در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران.....
۸۷.....	۲-۴. رهبری ولایت فقیه.....
۸۸.....	۲-۴-۱. انتخاب رهبری.....
۹۰.....	۲-۴-۲. عزل و استعفای رهبری.....
۹۰.....	۲-۴-۳. وظایف و اختیارات رهبری.....
۹۲.....	۲-۴-۴. شورای موقت رهبری.....
۹۳.....	۲-۴-۵. رسیدگی به اموال رهبر.....
۹۳.....	۲-۵. نقش و جایگاه مردم در ساختار سیاسی و حقوقی جمهوری اسلامی ایران.....
۹۶.....	۲-۶. قوای ناشی از حاکمیت در نظام جمهوری اسلامی ایران.....
۹۶.....	۲-۶-۱. قوه مقننه.....
۹۶.....	۲-۶-۱-۱. مجلس شورای اسلامی.....
۹۷.....	یکم. اختیارات و صلاحیت‌های مجلس شورای اسلامی.....
۱۰۱.....	۲-۶-۱-۲. شورای نگهبان.....
۱۰۲.....	یکم. وظایف و اختیارات شورای نگهبان.....
۱۰۳.....	۲-۶-۱-۳. مجمع تشخیص مصلحت.....
۱۰۴.....	۲-۶-۲. قوه مجریه.....
۱۰۵.....	۲-۶-۱-۱. بخش اداری.....
۱۰۵.....	یکم. رئیس‌جمهور.....
۱۰۷.....	الف. مسئولیت رئیس‌جمهور.....
۱۰۸.....	ب. وظایف و اختیارات رئیس‌جمهور.....
۱۰۹.....	ج. محدودیت شغلی رئیس‌جمهور.....

- ۱۱۰.....د. نحوه کناره‌گیری و عزل رئیس‌جمهور
- ۱۱۱.....دوم. هیأت وزیران
- ۱۱۱.....الف. وظایف و اختیارات هیأت وزیران
- ۱۱۲.....ب. وظایف و اختیارات وزراء
- ۱۱۳.....۲-۲-۶-۲. بخش نظامی قوه مجریه
- ۱۱۴.....۳-۳-۲. قوه قضائیه
- ۱۱۵.....۱-۳-۶-۲. سازمان قوه قضائیه
- ۱۱۵.....یکم. رئیس قوه قضائیه
- ۱۱۶.....دوم. دادگاه‌های دادگستری
- ۱۱۷.....سوم. قضات (اصل ۱۶۳)
- ۱۱۸.....چهارم. بازرسی کل کشور
- ۱۱۸.....پنجم. وزیر دادگستری (اصل ۱۶۰)
- ۱۱۹.....۷-۲. سایر نهادها
- ۱۱۹.....۱-۷-۲. شوراها
- ۱۲۰.....۲-۷-۲. شورای عالی امنیت ملی
- ۱۲۱.....سخن پایانی
- ۱۲۲.....منابع
- ۱۲۵.....یادداشت‌ها
- فصل ۳. کانون‌های رسمی و غیررسمی قدرت در نظام جمهوری اسلامی ایران..... ۱۲۷
- دکتر غلامرضا خواجه‌سروی
- ۱۲۷.....مقدمه
- ۱۲۸.....۱-۳. مفهوم قدرت در علم سیاست
- ۱۳۳.....۲-۳. کانون‌های رسمی قدرت در نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران

۱۳۴.....	۱-۲-۳. کانون‌های سه‌گانه قدرت قانونی
۱۳۸.....	۲-۲-۳. کانون‌های قدرت رسمی در نهادها
۱۴۴.....	۳-۳. کانون‌های غیر رسمی قدرت در جامعه مدنی ایران
۱۴۵.....	۱-۳-۳. سیاسی
۱۴۶.....	۱-۱-۳-۳. جامعه مدنی
۱۴۷.....	یکم. صورت‌بندی تاریخی تأثیرگذاری اجتماعی جامعه مدنی
۱۴۹.....	دوم. قدرت در جامعه مدنی ایرانی
۱۵۱.....	۲-۱-۳-۳. احزاب
۱۵۲.....	یکم. صورت‌بندی تاریخی جایگاه احزاب در ایران
۱۵۵.....	دوم. ضعف تأثیرگذاری اجتماعی احزاب
۱۵۷.....	سوم. خصلت غیر حزبی ساختار قدرت در ایران
۱۵۸.....	۳-۱-۳-۳. جنبش‌های دانشجویی
۱۶۳.....	۲-۳-۳. اقتصاد
۱۶۴.....	۱-۲-۳-۳. بازار
۱۶۵.....	یکم. تشکل‌گرایی و خرده هویت‌های بازار
۱۶۸.....	دوم. مشارکت در قدرت سیاسی
۱۷۱.....	۲-۲-۳-۳. بنیادهای انقلابی و سازمان‌های شبه‌دولتی
۱۷۳.....	۳-۳-۳. اجتماعی
۱۷۵.....	۱-۳-۳-۳. هیأت‌های مذهبی
۱۷۶.....	یکم. نفوذ اجتماعی هیأت‌های مذهبی
۱۸۰.....	دوم. تأثیرگذاری مسجد در حوزه عمومی
۱۸۲.....	۲-۳-۳-۳. روحانیت و مرجعیت
۱۸۳.....	یکم. روحانیون
۱۸۶.....	دوم. مرجعیت

۱۹۰.....	۳-۳-۳. گروه‌های هویتی غیر سازمان یافته.....
۱۹۳.....	۳-۳-۴. نخبگان اجتماعی.....
۱۹۴.....	یکم. رهبران جناحی.....
۱۹۵.....	دوم. مراجع.....
۱۹۶.....	سوم. رؤسای قبایل و ریش‌سفیدان.....
۱۹۸.....	مصلحت.....
۲۰۵.....	فصل ۴. نظام انتخاباتی و احزاب در جمهوری اسلامی ایران.....
	دکتر حسن مجیدی
۲۰۵.....	مقدمه.....
۲۰۶.....	۴-۱. انتخابات در نظام جمهوری اسلامی ایران.....
۲۰۶.....	۴-۱-۱. بررسی مفهومی.....
۲۱۰.....	۴-۱-۲. ساختار نظام انتخاباتی ایران.....
۲۱۳.....	۴-۱-۳. پیشینه انتخابات در ایران.....
۲۱۸.....	۴-۱-۴. نظام انتخابات مجلس خبرگان رهبری.....
۲۱۹.....	۴-۱-۵. نظام انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا.....
۲۱۹.....	۴-۱-۶. رأی‌دهندگان انتخابات.....
۲۲۰.....	۴-۱-۷. شرایط انتخاب‌شوندگان.....
۲۲۲.....	۴-۱-۸. نظارت بر انتخابات.....
۲۲۴.....	۴-۲. تحزب در جمهوری اسلامی ایران.....
۲۲۴.....	۴-۲-۱. بررسی مفهومی.....
۲۲۷.....	۴-۲-۲. احزاب در قانون اساسی.....
۲۲۸.....	۴-۲-۳. احزاب در حقوق عمومی.....
۲۳۲.....	۴-۲-۴. مسؤولیت‌ها و اختیارات دولت در قبال احزاب.....

۲۳۲.....	۳-۴. سیری در تاریخ حزب و انتخابات در ایران
۲۳۶.....	۱-۳-۴. رویارویی احزاب در آستانه انقلاب اسلامی
۲۳۷.....	۲-۳-۴. احزاب و تشکلهای سیاسی فعال در عرصه انقلاب
۲۴۰.....	۳-۳-۴. بررسی تشکلهای احزاب سیاسی قبل از انقلاب
۲۴۲.....	۴-۳-۴. به سوی استقرار نظام جدید
۲۵۰.....	۵-۳-۴. آرایش نیروهای سیاسی و احزاب در اولین انتخابات ریاست جمهوری
۲۵۹.....	۶-۳-۴. اولین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی
۲۶۳.....	۷-۳-۴. انتخابات دومین دوره ریاست جمهوری
۲۶۵.....	۸-۳-۴. دوره سوم انتخابات ریاست جمهوری
۲۶۵.....	۹-۳-۴. انتخابات مجلس دوم
۲۶۸.....	۱۰-۳-۴. انتخابات چهارمین دوره ریاست جمهوری
۲۷۷.....	۱۱-۳-۴. انتخابات مجلس پنجم
۲۸۰.....	۱۲-۳-۴. انتخابات مجلس ششم
۲۸۲.....	۱۳-۳-۴. انتخابات ریاست جمهوری هشتم
۲۸۳.....	۱۴-۳-۴. آغازی بر پایان دوره اصلاحات
۲۸۴.....	۱۵-۳-۴. انتخابات مجلس هفتم
۲۸۵.....	۱۶-۳-۴. انتخابات نهم ریاست جمهوری
۲۸۹.....	نتیجه گیری
۲۹۳.....	منابع
۲۹۷.....	فصل ۵. فرهنگ سیاسی و نظام جمهوری اسلامی ایران
	دکتر علی مرشدی زاد
۲۹۷.....	مقدمه
۲۹۸.....	۱-۵. بحث نظری

۳۰۸.....	۱-۱-۵. گرایش‌ها در سطح نظام.....
۳۰۹.....	۲-۱-۵. گرایش‌ها در سطح فرایند.....
۳۱۰.....	۳-۱-۵. گرایش‌ها در سطح سیاست‌گذاری.....
۳۱۱.....	۲-۵. عناصر ثابت فرهنگ سیاسی در ایران.....
۳۱۴.....	۳-۵. فرهنگ سیاسی در ایران پس از انقلاب.....
۳۲۳.....	نتیجه‌گیری.....
۳۲۵.....	منابع.....
۳۲۷.....	یادداشت‌ها.....
۳۳۱.....	فصل ۶. سیاست‌های جمهوری اسلامی و مدیریت تنوعات اجتماعی.....
	دکتر یوسف ترابی
۳۳۱.....	مقدمه.....
۳۳۵.....	۱-۶. مفاهیم و نظریات تنوعات اجتماعی.....
۳۳۵.....	۱-۱-۶. مفاهیم.....
۳۳۸.....	۲-۱-۶. نظریه‌ها.....
۳۳۸.....	۱-۲-۱-۶. نظریه‌های جامعه‌شناختی.....
۳۴۲.....	۲-۲-۱-۶. نظریه‌های سیاسی.....
۳۴۵.....	۲-۶. تنوعات اجتماعی و قومی در اسلام.....
۳۴۸.....	۳-۶. رویکردهای مهم در سیاست‌گذاری تنوعات اجتماعی.....
۳۴۸.....	۱-۳-۶. مروری بر رویکردهای موجود.....
۳۵۳.....	۲-۳-۶. سیاست تکثرگرایی وحدت‌طلب دینی.....
۳۵۴.....	۴-۶. ویژگی‌ها و متغیرهای تأثیرگذار بر تنوعات اجتماعی در ایران.....
۳۵۵.....	۱-۴-۶. عدم مهاجرت اقوام ایرانی.....
۳۵۵.....	۲-۴-۶. افزوده نشدن به قومیت‌ها در اثر کشورگشایی.....

- ۳-۴-۶. برخورداری از مشترکات کهن ۳۵۵
- ۴-۴-۶. عدم گسست همبستگی ملی ۳۵۶
- ۵-۴-۶. شکل‌گیری ملت در ایران قبل از ظهور ناسیونالیسم ۳۵۷
- ۱-۵-۴-۶. متغیرهای داخلی ۳۵۷
- ۲-۵-۴-۶. متغیرهای خارجی ۳۵۹
- ۳-۵-۴-۶. متغیرهای تأثیرگذار منطقه‌ای ۳۵۹
- ۵-۶. ظرفیت‌های حقوقی موجود ۳۶۱
- ۱-۵-۶. قانون اساسی ۳۶۲
- ۲-۵-۶. قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴ مجلس شورای اسلامی ۳۶۹
- ۳-۵-۶. قانون احزاب، گروه‌ها و انجمن‌های اسلامی مصوب ۱۳۸۰ ۳۶۹
- ۶-۶. مراکز سیاستگذاری تنوعات اجتماعی ۳۶۹
- ۱-۶-۶. شورای عالی امنیت ملی ۳۷۱
- ۲-۶-۶. شورای نمایندگان رهبری در مناطق اهل سنت کشور ۳۷۱
- ۳-۶-۶. وزارت آموزش و پرورش ۳۷۱
- ۴-۶-۶. صدا و سیما ۳۷۲
- ۷-۶. سیاست‌های جمهوری اسلامی در حوزه تنوعات اجتماعی ۳۷۳
- ۱-۷-۶. سیاست‌های دوره ثبات نظام جمهوری اسلامی ایران ۳۷۵
- ۱-۱-۷-۶. قانون برنامه اول توسعه ۳۷۵
- ۲-۱-۷-۶. قانون برنامه دوم توسعه (۱۳۷۵-۱۳۷۱) ۳۷۵
- ۳-۱-۷-۶. قانون برنامه سوم (۱۳۷۹-۱۳۷۵) ۳۷۶
- ۴-۱-۷-۶. قانون برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۷-۱۳۸۳) ۳۷۶
- ۸-۶. پژوهش میدانی تنوعات فرهنگی و اجتماعی در ایران ۳۷۸

۳۸۳.....	نتیجه‌گیری.....
۳۸۶.....	منابع.....
۳۸۹.....	یادداشت‌ها.....
۳۹۱.....	فصل ۷. مشارکت‌های سیاسی زنان در جمهوری اسلامی ایران.....
	حشمت‌السادات معینی‌فر
۳۹۱.....	مقدمه.....
۳۹۳.....	۱-۷. پیشینه تاریخی مشارکت سیاسی زنان.....
۳۹۵.....	۲-۷. مشارکت سیاسی چیست؟.....
۳۹۸.....	۳-۷. بحث‌های تئوریک.....
۴۰۱.....	۴-۷. نظریات مطرح.....
۴۰۴.....	۱-۴-۷. رهیافت نظام - کارکرد.....
۴۰۵.....	۲-۴-۷. رهیافت فرآیند - اجتماعی.....
۴۰۵.....	۳-۴-۷. رهیافت تاریخی - مقایسه‌ای.....
۴۰۷.....	۵-۷. مشارکت سیاسی زنان در ایران.....
۴۱۳.....	۶-۷. دیدگاه‌های امام خمینی (ره) و رهبر معظم انقلاب.....
۴۱۴.....	۷-۷. نقش‌های سیاسی زنان.....
۴۱۵.....	۱-۷-۷. مشارکت اجتماعی زنان.....
۴۱۹.....	۲-۷-۷. دسترسی زنان به قدرت سیاسی.....
۴۲۶.....	۳-۷-۷. چارچوب قانونی / حقوقی زنان.....
۴۲۷.....	۴-۷-۷. سازمان‌های غیر دولتی زنان.....
۴۲۷.....	۸-۷. تحصیل زنان.....
۴۳۰.....	نتیجه‌گیری.....
۴۳۲.....	منابع.....
۴۳۵.....	یادداشت‌ها.....

فصل ۸. اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران..... ۴۳۷

علی آدمی

مقدمه..... ۴۳۷

۸-۱. رویکردهای نظری..... ۴۴۲

۸-۱-۱. لیبرالیسم..... ۴۴۲

۸-۱-۲. ناسیونالیسم اقتصادی..... ۴۴۶

۸-۱-۳. مارکسیسم..... ۴۴۹

۸-۲. اقتصاد سیاسی در سالهای اولیه انقلاب..... ۴۵۳

۸-۲-۱. دولت موقت و نخست‌وزیری مهندس مهدی بازرگان..... ۴۵۳

۸-۲-۱-۱. سیاست تجارت خارجی..... ۴۵۶

۸-۲-۱-۲. سیاست‌های رفاهی..... ۴۵۶

۸-۲-۲. ریاست جمهوری ابوالحسن بنی‌صدر..... ۴۵۸

۸-۳. دوران جنگ تحمیلی..... ۴۶۱

۸-۳-۱. دولت شهید محمدعلی رجایی..... ۴۶۱

۸-۳-۲. دولت مهندس میرحسین موسوی..... ۴۶۳

۸-۴. دوران سازندگی..... ۴۶۶

۸-۵. دوران اصلاحات..... ۴۷۲

نتیجه‌گیری..... ۴۷۷

منابع..... ۴۸۰

یادداشت‌ها..... ۴۸۲

فصل ۹. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران..... ۴۸۳

دکتر سیدجلال دهقانی فیروزآبادی

مقدمه..... ۴۸۳

- ۴۸۴..... ۱-۹. مباحث و مبانی نظری
- ۴۸۴..... ۱-۱-۹. منابع و عوامل تعیین‌کننده
- ۴۸۵..... ۱-۱-۱-۹. منابع فردی
- ۴۸۵..... ۱-۱-۲-۹. منابع نقش‌گرایانه
- ۴۸۶..... ۱-۱-۳-۹. منابع حکومتی
- ۴۸۷..... ۱-۱-۴-۹. منابع ملی
- ۴۸۸..... یکم. عوامل فرهنگی
- ۴۸۸..... دوم. عوامل تاریخی
- ۴۸۹..... سوم. عوامل جغرافیایی
- ۴۹۰..... چهارم. عوامل اجتماعی
- ۴۹۰..... پنجم. عوامل اقتصادی
- ۴۹۱..... ۱-۱-۵-۹. منابع خارجی
- ۴۹۱..... ۱-۲-۹. اصول، منافع، اهداف و راهبرد
- ۴۹۲..... ۱-۲-۱-۹. اصول و مبانی
- ۴۹۲..... ۲-۲-۱-۹. منافع ملی
- ۴۹۴..... ۳-۲-۱-۹. اهداف ملی
- ۴۹۵..... ۴-۲-۱-۹. راهبرد: نه شرقی نه غربی
- ۴۹۶..... ۳-۱-۹. گفتمان‌ها
- ۴۹۷..... ۱-۳-۱-۹. تحول گفتمانی
- ۴۹۸..... ۲-۳-۱-۹. انواع گفتمان‌ها
- ۵۰۱..... ۲-۹. ادوار و تحولات
- ۵۰۲..... ۱-۲-۹. دوره نخست: ۱۳۵۷-۱۳۵۹
- ۵۰۲..... ۱-۱-۲-۹. سیاست خارجی دولت موقت
- ۵۰۲..... یکم. راهبرد

دوم. اصول و اهداف.....	۵۰۳
۲-۱-۲-۹. بحران گرونگاگیری.....	۵۰۴
یکم. علل و اهداف.....	۵۰۴
دوم. شروط جمهوری اسلامی ایران.....	۵۰۵
سوم. واکنش و اقدامات آمریکا.....	۵۰۵
چهارم. مذاکرات و بیانیه الجزیره.....	۵۰۶
پنجم. تأثیرات و پیامدها.....	۵۰۷
۲-۲-۹. دوران دفاع مقدس.....	۵۰۷
۲-۲-۹-۱. راهبرد.....	۵۰۸
۲-۲-۹. اهداف.....	۵۰۸
۲-۲-۹-۳. ابعاد و ویژگی‌ها.....	۵۰۹
یکم. استکبارستیزی.....	۵۰۹
دوم. رابطه با ملت‌ها: حمایت از نهضت‌ها.....	۵۱۰
سوم. توسعه روابط با کشورهای انقلابی.....	۵۱۱
چهارم. تقابل با کشورهای وابسته و حامی عراق.....	۵۱۱
پنجم. بی‌اعتمادی به سازمان‌های بین‌المللی.....	۵۱۲
۲-۲-۳. دوران سازندگی.....	۵۱۲
۲-۳-۱. راهبرد.....	۵۱۳
۲-۳-۲. اصول و الگوهای رفتاری.....	۵۱۴
یکم. اولویت اهداف ملی.....	۵۱۴
دوم. توسعه‌گرایی اقتصادی.....	۵۱۵
سوم. عادی‌سازی روابط خارجی.....	۵۱۵
چهارم. چندجانبه‌گرایی.....	۵۱۵
پنجم. منطقه‌گرایی.....	۵۱۶

- ۵۱۶..... ۴-۲-۹. دوران اصلاحات.
- ۵۱۷..... ۱-۴-۲-۹. راهبرد.
- ۵۱۷..... ۲-۴-۲-۹. اصول و اهداف.
- ۵۱۸..... یکم. توسعه‌گرایی سیاسی.
- ۵۱۸..... دوم. صلح‌گرایی.
- ۵۱۹..... سوم. تنش‌زدایی.
- ۵۲۰..... چهارم. اعتمادسازی.
- ۵۲۰..... پنجم. چندجانبه‌گرایی گفتمانی.
- ۵۲۱..... ۳-۴-۲-۹. مسائل و بحران‌ها.
- ۵۲۲..... ۵-۲-۹. دوران اصولگرایی.
- ۵۲۲..... ۱-۵-۲-۹. راهبرد.
- ۵۲۳..... ۲-۵-۲-۹. اصول.
- ۵۲۳..... یکم. اصولگرایی.
- ۵۲۴..... دوم. عدالت‌گستری.
- ۵۲۵..... سوم. صلح‌طلبی مثبت.
- ۵۲۵..... ۳-۵-۲-۹. الگوهای رفتاری.
- ۵۲۶..... یکم. بازتعریف روابط با غرب.
- ۵۲۶..... دوم. سیاست نگاه به شرق.
- ۵۲۶..... سوم. جهان‌سوم‌گرایی.
- ۵۲۷..... چهارم. تعامل با شورای همکاری خلیج فارس.
- ۵۲۷..... پنجم. گفت‌وگوی انتقادی با آمریکا.
- ۵۲۸..... ششم. بازنگری دیپلماسی هسته‌ای.
- ۵۲۹..... نتیجه‌گیری.
- ۵۳۲..... پی‌نوشت‌ها.

منابع..... ۵۴۱

یادداشت‌ها..... ۵۴۶

فصل ۱۰. امنیت و منفعت ملی در جهان معاصر: با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران..... ۵۴۷

دکتر اصغر افتخاری

مقدمه..... ۵۴۷

۱-۱۰. چارچوب مفهومی - نظری..... ۵۴۸

۱-۱-۱. امنیت..... ۵۴۹

۱-۱-۱-۱. گفتن‌ها سلبی..... ۵۴۹

۱-۱-۱-۲. گفتن‌ها ایجابی..... ۵۴۹

۲-۱-۱. منفعت..... ۵۵۱

۱-۲-۱-۱. منفعت و قدرت..... ۵۵۱

۲-۲-۱-۱. منفعت و دیانت..... ۵۵۲

۳-۱-۱. نظریه «امنیت - منفعت»..... ۵۵۴

۱-۳-۱-۱. رکن اول. گونه‌شناسی منافع..... ۵۵۵

۲-۳-۱-۱. رکن دوم. نسبت امنیتی منافع..... ۵۵۹

۲-۱. تحلیل راهبرد امنیتی جمهوری اسلامی ایران..... ۵۶۱

۱-۲-۱. اصلاح الگوی تراکم ارزشی منافع..... ۵۶۲

۱-۱-۲-۱. اسلامیت..... ۵۶۴

۲-۱-۲-۱. جمهوریت..... ۵۶۵

۳-۱-۲-۱. هویت ملی..... ۵۶۷

۲-۲-۱. اصلاح الگوی تراکم حجمی منافع..... ۵۷۱

۱-۲-۲-۱. تعدیل حجم منافع بنیادین..... ۵۷۱

۲-۲-۲-۱. طراحی منافع حاشیه‌ای و توسعه آن..... ۵۷۴

نتیجه‌گیری.....	۵۷۶
راهنمای تحلیلی برای مطالعه بیشتر در موضوع.....	۵۷۸
منابع.....	۵۸۲
یادداشت‌ها.....	۵۸۶
چکیده فصول.....	۵۸۹
نمایه‌ها.....	۶۰۵

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
 وَكَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
 (قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی‌ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متاثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهرمندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی -

پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که بیش از «ربع قرن» تجربه دارد و هم اکنون ثمرات نیکوی این شجره طیبه در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود در طلوعه دور جدید فعالیتش بتواند به توسعه و تقویت آنها در پرتو عنایات حضرت حق تعالی، اهتمام ورزد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام باتوجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن‌ها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت مکتب علمی امام صادق علیه السلام را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

پیشگفتار

با گذشت حدود سه دهه از حیات نظام جمهوری اسلامی ایران و انتشار آثار و پژوهش‌های مختلف داخلی و خارجی در مورد این سیستم سیاسی به‌ویژه در عرصه بین‌الملل، هنوز جای کتابی که بتواند ضمن ارائه تعریفی علمی از چیستی و چگونگی سیاست در ایران، ربط و نسبت این سیستم حکومتی را با سایر نظام‌های دنیا نشان دهد، خالی مانده است. تنوع تجربیات کشور ما در طول این مدت موجب غنای ابعاد تئوریک و عمیق درایت سیاست‌گذاران این نظام نوپا شده است.

در محافل آکادمیک دنیا، یکی از روش‌های متداول برای معرفی موضوعات پایه به دانشجویان تدوین کتاب‌هایی تحت عنوان «مقدمه‌ای بر سیاست و حکومت در کشورهای مختلف» (A Companion on ...) یا «آشنایی با سیاست و حکومت در کشورهای مختلف» (An Inquiry on ...) است که می‌تواند تصویری جامع در مورد نظام‌های سیاسی دنیا به خوانندگان ناآشنا ارائه کند. این آثار که مشتمل بر مجموعه مقالاتی از مؤلفین و محققین دانشگاهی است، می‌تواند از فضای ابهام‌آلود ایجادشده در مورد نظام سیاسی ایران اسلامی بکاهد.

این اثر با هدف بازسازی تصویری جامع و کلی از نظام جمهوری اسلامی ایران به خوانندگان و دانش‌پژوهان و ایران‌دوستان و ایران‌شناسان در داخل و خارج از کشور تهیه می‌شود. از این رو سعی دارد با بیانی ساده، منطق رفتار و خرد سیاسی در ایران را بازگو کند. نوع خاص خوانندگان و شکل ویژه کار، این ضرورت را به همراه می‌آورد که کمتر به تئوری پرداخته شود و بیشتر کیفیت عملی سیاست در ایران بازخوانی شود.

در نگارش مطالب هر فصل ضرورت دارد که به دو حوزه مختلف توجه شود؛ حوزه درونی موضوع و حوزه بیرونی موضوع. در حوزه درونی موضوع تشریح هر مسأله با توجه به مفاهیم، نظریات، تقسیم‌بندی‌ها و ادبیات رایج در جامعه علمی ایران صورت می‌گیرد تا خواننده ضمن آشنایی با هر موضوع، ادبیات علمی بومی آن را نیز فراگیرد. اما به منظور تطبیق هر موضوع با دانش سیاسی رایج در دیگر جوامع و محافل آکادمیک بین‌المللی، استفاده از تحلیل‌های تطبیقی در هر فصل ضرورت دارد. مقایسه تطبیقی با دیگر نظام‌های سیاسی می‌تواند در آگاهی خوانندگان در مورد برابر-نهادهای ایرانی مؤلفه‌های نظام جمهوری اسلامی ایران در دیگر نظام‌های سیاسی دنیا و نیز تفاوت‌های آنها نقش مؤثری ایفا کند. به منظور روشن‌شدن منطق درونی فصول مختلف این مجموعه، لازم است که در پایان هر فصل بخش کوتاهی به نتیجه‌گیری و تشریح ارتباط کلی این موضوعات با دیگر فصل‌های مجموعه اختصاص یابد.

این اثر از یازده قسمت تشکیل شده است که اولین قسمت آن به مقدمه‌ای اختصاص دارد که کلیت کار را تعریف و تشریح می‌کند و فصول ده گانه آن نیز به شرح زیر می‌باشد:

۱. مقدمه‌ای بر بنیان‌های نظری نظام جمهوری اسلامی ایران

۲. ساختار سیاسی و حقوقی نظام جمهوری اسلامی ایران
۳. کانون‌های رسمی و غیر رسمی قدرت در نظام جمهوری اسلامی ایران
۴. نظام انتخاباتی و احزاب در جمهوری اسلامی ایران
۵. فرهنگ سیاسی در نظام جمهوری اسلامی ایران
۶. سیاست‌های جمهوری اسلامی در مدیریت تنوعات اجتماعی
۷. مشارکت‌های سیاسی زنان در جمهوری اسلامی ایران
۸. اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران
۹. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
۱۰. امنیت و منفعت ملی در جهان معاصر: با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران

اساتید و محققین در نگارش هر فصل پس از در نظر گرفتن دیگر فصول، با نظر صائب خود طرح کلی تحقیق مورد نظرشان را پی‌گیری می‌کند. این طرح، کلیتی نهایی و خدشه‌ناپذیر نیست زیرا داعیه و دغدغه علمی بودن را با خود دارد. از این‌رو، بسیاری از ضروریات تحقیق در روند کار و به یاری نظرات کارشناسانه اساتید محترم آشکار می‌شود. از این‌رو از مؤلفان محترم خواهشمندیم که ما را در انجام هر چه بهتر این تحقیق یاری رسانند.

۱. مقدمه‌ای بر بنیان‌های نظری نظام جمهوری اسلامی ایران

این فصل به عنوان مقدمه‌ای نظری بر مبانی سیاسی جمهوری اسلامی ایران و درآمدی مهم برای کل این کار به‌شمار می‌رود. از این‌رو، تبیین اصول نظری سیاست ایران در این فصل که تنها فصل نظری این مجموعه است می‌تواند

خواننده را در درک کلیت این اجزا یاری رساند. در این قسمت، تشریح مفاهیم و نظریات سیاست در ایران اهمیت مقدماتی دارد. سپس نویسنده به تشریح مبانی دینی نظریه حکومت در ایران خواهد پرداخت. در این بخش، تشریح نظریه سیاسی شیعه ذیل مفهوم امامت و ولایت، می‌تواند پیشینه شیعی این موضوع را بازسازی کند. سپس نظریه ولایت فقیه به عنوان نظریه دولت در ایران توضیح داده می‌شود. در این قسمت مبانی مشروعیت نظام سیاسی از منظر شریعت اسلام به ویژه نظام سیاسی شیعه از اهمیت خاصی برخوردار است.

۲. ساختار سیاسی و حقوقی نظام جمهوری اسلامی ایران

در این فصل سعی می‌شود تا ساختار رسمی تعریف شده دولت در ایران معرفی شود. به همین منظور ابتدا به تشریح قانون اساسی پرداخته می‌شود و در ادامه تعریف و مبانی نظری قانون در نظام جمهوری اسلامی تشریح می‌شود. سپس قوه قضائیه به عنوان کارگزار نظام قضایی و حقوقی تشریح می‌شود. پس از توضیح قانون اساسی و قانون عمومی نهادهای قانونگذار و نظارتی تشریح می‌شوند. در این قسمت مجلس شورای اسلامی و ادوار مختلف آن، شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت و مجلس خبرگان برای خوانندگان تشریح می‌شود.

در ادامه در توضیح ساختارهای دولت به ساختار سیاسی دولت و قوه مجریه پرداخته می‌شود. پس از معرفی رئیس جمهور و هیأت دولت لازم است در یک بررسی تطبیقی میزان نزدیکی ساختار دولت در ایران با نظام‌های ریاستی، پارلمانی، ... مورد مقایسه قرار گیرد تا در جریان کار تطبیقی شناخت بهتری برای خواننده ناآشنا حاصل آید. پس از تشریح

ساختار دولت نظام بروکراتیک در ایران تشریح می‌شود تا خوانندگان با تقسیمات کشوری و سلسله مراتب سیاسی در بدنه پایین دولت آشنا شوند.

۳. کانون‌های رسمی و غیر رسمی قدرت در نظام جمهوری اسلامی ایران

در همه نظام‌های سیاسی کانون‌های تأثیرگذار بر قدرت سیاسی ورای نهادها و شخصیت‌هایی هستند که در ظاهر و منظر عمومی رؤیت می‌شوند. از این‌رو، درک روابط قدرت و میزان تأثیرگذاری نهادهای سیاسی منوط به درک کانون‌های غیر رسمی قدرت نیز هستند. در این فصل گروه‌های فشار، گروه‌های لابی‌کننده، احزاب، جمعیت‌ها، نهادهای مدنی، ... مورد توجه قرار می‌گیرند. درک حوزه نفوذ اجتماعی و سیاسی هر یک از این کانون‌های قدرت و شیوه‌های عملی تأثیرگذاری اجتماعی آنها مسأله‌ای ضروری است. در تشریح این نیروهای اجتماعی باید حوزه نفوذ آنها را در عرصه قدرت سیاسی مورد مذاقه قرار داد. از سویی لازم است شکل اقتصادی، سیاسی، تجاری، فکری، روحانی، ... تأثیرگذاری این کانون‌های قدرت مورد توجه قرار گیرند. برای ارائه تصویری کلی از هر یک از این کانون‌های قدرت باید نخبگان هر یک از این کانون‌ها، پیشینه فعالیت‌های اجتماعی و جنبش‌های اجتماعی ایجادشده توسط آنها را توضیح داد.

۴. نظام انتخاباتی و احزاب در جمهوری اسلامی ایران

در این فصل سعی خواهد شد تا خواننده با سازوکار فعالیت گروه‌های اجتماعی در عرصه سیاسی و مشارکت در قدرت سیاسی آشنا شود. از آنجا که سه مؤلفه اصلی نظام انتخاباتی عبارت‌اند از: ۱- قانون انتخابات ۲-

احزاب و تشکل‌های سیاسی و اجتماعی ۳- سازوکار عملی برگزاری انتخابات؛ لازم است در نظام جمهوری اسلامی ایران این سه مؤلفه با عنایت به انواع انتخابات، با نگاهی سیاسی شیوه‌های برگزاری و نظارت بر انتخابات بررسی شوند. در واقع خواننده با مطالعه این فصل می‌تواند ماهیت، نوع و عوامل تأثیرگذار بر شکل‌دهی نظام انتخاباتی در ایران را دریابد و با سابقه و تحولات آن آشنا شود.

۵. فرهنگ سیاسی در جمهوری اسلامی ایران

در این فصل، دو محور مورد بررسی قرار خواهد گرفت: یکی مباحث نظری فرهنگ سیاسی (البته با عنایت به وضعیت ایران در دوره جمهوری اسلامی) و دیگری بازخوانی فرهنگ سیاسی شکل گرفته در جمهوری اسلامی ایران و بیان دقایق و ظرایف این فرهنگ در طول عمر نظام جمهوری اسلامی ایران.

۶. سیاست‌های جمهوری اسلامی در مدیریت تنوعات اجتماعی

در این قسمت سعی خواهد شد تا خوانندگان با سیاست‌های قومی، سیاست‌های نظام در قبال اقلیت‌های دینی و تحولات این سیاست‌گذاری‌ها آشنا شوند. کشور ما از تنوع قومی برخوردار است که خود دلیلی بر فضای باز اجتماعی و فرهنگی ایران است. اما این تنوعات، تأثیرات اجتماعی و سیاسی ویژه‌ای بر فضای زیست - بوم ما گذارده است. اندیشه حفظ همبستگی ملی موجب شده است تا دولت‌های ایران در نظام انتخاباتی، فرهنگ عمومی، ساختار سیاسی، توزیع منابع، مشارکت عمومی، ... سیاست‌های عملی متناسب با جایگاه اجتماعی این اقلیت‌ها و قومیت‌ها را در پیش گیرد. در این قسمت، تشریح رفتارهای اجتماعی قومیت‌ها و

اقلیت‌ها از یک‌سو و تبیین این سیاست (در ابعاد حقوقی و سیاست‌گذاری عملی) در سوی دیگر باید مورد توجه قرار گیرد و تأثیر آن بر همبستگی ملی تبیین شود.

۷. زنان و سیاست در جمهوری اسلامی ایران

در این فصل تلاش خواهد شد تا بینش صحیح و غیر جانبدارانه‌ای از جایگاه زن در نظام سیاسی و اجتماعی ایران اسلامی با توجه به واقعیات و مطالعات تطبیقی ارائه شود. اصلاح نگرش صحیح و اخلاقی به زن در جامعه اسلامی یکی از دستاوردهای اجتماعی انقلاب ما به حساب می‌آید که برای توسعه و رشد کشور ضروری است.

اولین هدف این بخش، معرفی شأن و نقش زن در جهان هستی از دیدگاه اسلام است. با این دید، ایجاد و گسترش درک نظری و عملی در زمینه جنسیت و اهمیت آن در فرآیند دگرگونی اجتماعی جهان امروز و به تعبیر بهتر، نهادینه کردن ارتباطات میان مطالعات نظری جنسیت و استفاده کاربردی آن با نگرش اسلامی از اهداف بعدی خواهد بود. در این فصل پس از ارائه مبانی نظری و اعتقادی این حوزه، به ویژگی‌های عینی فعالیت زنان در عرصه اجتماعی پرداخته می‌شود. به این منظور مشارکت اجتماعی زنان در فعالیت‌های مدنی، زنان در دانشگاه و بازار کار، زنان در برنامه‌های توسعه، مطالعه تطبیقی سیاست‌های اجتماعی و سیستم تأمین اجتماعی مربوط به زنان، هنجارها و ارزش‌های جنسیتی در ایران و زنان و رسانه‌های دیداری و نوشتاری مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

در قسمت سوم این فصل جایگاه موضوع زنان در ساختار سیاسی را باز می‌کاویم. از این‌رو به تشریح چپستی و عملکرد نهادهایی چون

کمیسیون‌های مجلس، کمیسیون‌های بانوان، مشاوران وزراء و دفتر مشاوره امور بانوان در وزارتخانه‌ها، صدا و سیما، شورای فرهنگی اجتماعی زنان و ... می‌پردازیم.

۸. اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران

هدف این فصل، بازخوانی و نگارش مؤلفه‌های اصلی اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران است. بنابراین در دو بخش لازم است این قضیه صورت پذیرد: در قسمت اول به مباحث نظری اقتصاد سیاسی با عنایت به وضعیت ایران در عصر جمهوری اسلامی پرداخته می‌شود و در قسمت دوم مباحث عینی اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در این فصل سعی خواهد شد تا مروری بر اقتصاد سیاسی ایران معاصر و ادوار مختلف آن داشته باشیم.

۹. سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی ایران

دو محور در این فصل باید مورد بررسی قرار گیرند: ۱- اصول و مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ۲- مسائل عملی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و عملکرد نظام در این زمینه. به این منظور مروری بر تحولات تاریخی سیاست خارجی ایران صورت می‌گیرد تا خواننده آشنایی مختصری با این تحولات داشته باشد. در تشریح این فصل، چگونگی تحقق عملی اصول بنیادین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در سیاست‌های عملی نظام باید تبیین و تشریح شود.

۱۰. امنیت و منفعت ملی در جهان معاصر: با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران

هدف از این فصل، ارائه تصویری است از دو مقوله مبانی نظری امنیت ملی و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران. در ادامه نیز تحلیل عملی سازوکارهای حفظ امنیت ملی و تحصیل منافع ملی در ایران در عصر جمهوری اسلامی مورد بررسی قرار می‌گیرد. بدیهی است که مؤلف محترم در هر زمینه ابتدا تصویر نظری از هر دو مقوله ارائه خواهد داد و فصل را طوری به پایان خواهد رسانید که رابطه‌ای معنادار با فصول پیشین و پسین کتاب داشته باشد.

www.ketab.ir